

KRIZBA HELYNEVEI

BINDER PÁL — DEÁK SALA ANDRÁS

I. BEVEZETÉS. A barcasági medence nyugati peremén, a persányi hegység lábánál levő *Krizba* (*Crizbav*, *Krebsbach*) helynevei több szempontból is figyelemre méltóak. A barcasági magyar nyelvjáráson belül *Apáca*, *Barcaújfalu* és *Krizba* tájszólása határozottan elkülönül a hétfalusiétól. „Legközelebbi rokonságban az udvarhelyszéki tájszólás homoródi részlegével van – írja Vöő István –. Erre elsősorban az ö/e fonémaváltozás, az úgynevezett ő-zés utal. [...]Az ő-zés sajátosságával e [nyelv] szigetek élesen elkülönülnek a hétfalusi alakulattól.”¹ Az csak természetes, hogy a krizbai helynevek is tükrözik a vidékre jellemző ő-ző nyelvjárást és archaikus sajátosságokat is felmutatnak.

Ugyanakkor a krizbai helynévanyag földrajzi szempontból is jellemző és igen figyelemre méltó. A krizbai emberek századokon át erdőltek, jól ismerték a Persányi hegység hegyeit és völgyeit. Mivel *Barcaújfalu* kivételével *Krizba* összes szomszéd falvai román és szász lakosságúak, ezért a krizbaiak által használt exonimák (a falu határán kívüli nevek) rendkívül érdekes és archaikus hegy – patak és helységneveket őriztek meg. A Feketehalmi hegy (*Mägura Codlei*, *Zeidner Berg*) krizbai neve *Kotla*. Ezen a néven ismerte *Apáczai Csere János*² s ezt az oronimát (hegynevet) használják az erdővidékiek is.³ *Krizbáról* nézve a *Királykőnek* két csúcsa van: a nyugati a *Királykő*, a keleti pedig a *Zernyesti kő*. Az utóbbi név egyébként ma már nem használatos, csak a régi brassói szász krónikákban bukkan fel ez az elnevezés (*Zernestiani Alpes*, *Zernester Gebürge*) bizonyítván azt, hogy a *Zernyest* felett emelkedő kőhavast valamikor *Zernyesti kőnek* nevezték.⁴

Krizba helyneveinek számbavételével tulajdonképpen lezárul a *Barcaság* toponimiai feltérképezése. A kezdeti lépést *Árvey József* tette meg, aki 1943-ban kiadta a barcasági *Hétfalú* helyneveit s ezzel nemcsak helyi de egész Erdélyre vonatkozóan is mintaszerű, úttörő munkát végzett.⁵ *Apáca* helyneveit *Jancsik Jenő* közölte,⁶ *Barcaújfalu* személy és helyneveiről *Binder Pál* írt egy közlés alatt álló dolgozatot.⁷

Maga a *Krizba* falunév német (szász) eredetű s jelentése *Rákospatak*. A holtövényi szászok tájnyelvén mind a falu, mind pedig a patak neve

Kriszbix (= Krebsbach).⁸ A falu első említése 1410-ben abban az oklevélben fordul elő mely szerint Nádasdi Salamon Mihály székely ispán megengedi Földvár lakóinak (praefati oppidi ipsorum Foeltwar), hogy a mezőváros vízellátása érdekében szabadon járjanak Krizba falu határán (ipsa aqua congruos decursus per quaelibet media territorii villae Kripzbach).⁹ A földváriak által ásott csatorna ma is létezik s *Földvárka* (a Földvár árka forma összevont alakja) néven szerepel a helynevek között. A Krizbának nevet kölcsönző patak neve itt Nagypatak, csak a höltövényi és földvári szászok használják a Krebsbach (= Krizba) pataknevet.

Orbán Balázs ismert monográfiájában Krizba leírásánál a falu története mellett számos helynév is szerepel. A hagyomány szerint a krizbaitól ősei Veress Dezső vezetésével az Erdővidékről telepedtek a persányi hegység aljába. Orbán Balázs egy 1484-es oklevelet magyarázva közli, hogy ekkor Krizba és Földvár között egy újabb pereskedésre került sor, mivel Nagy Zsigmond és Fügedi Balázs töröcsvári várnagyok – mint Höltövény várának porkolábjai – Krizba (Krysbach) patakát, mely Krizba felől jön, elfogták. Ekkor tehát a Nagypataknak már két ága volt, az egyik árok Földvár felé, a másik Krizba felé folyt. Az utóbbit átszelte a Szunyogszegre vezető út. Orbán Balázs a továbbiakban megjegyzi, hogy a falu a Nagy- és Kiskrizba patak mellett fekszik, mely két patakot egyesülésük után Rákospataknak neveznek.¹⁰ A Rákospatak elnevezés ma már nem használatos, az 1761-es urbáriumban sem fordul elő.

Krizba erdeinek határáról szólva Orbán Balázs szerint a persányi hegység ottani neve *Krizbai havas*. Ma ez a névalak is ismeretlen, hiszen amint tudjuk havas elnevezés alatt egész Erdélyben csak az 1680-1800 m feletti, az erdőzóna fölé emelkedő magas hegyeket értik. Az 1870-es években a falu 2046 katasztrális hold erdőt birtokolt, míg Brassó – 1848 előtt a falu földesura – 1601 hold gyönyörű őserdőség tulajdonosa volt. A krizbaitól a sajátjuk mellé 1000 hold szántót és legelőt vásároltak a szomszédos Földvártól és Szászveresmarttól.

Már Orbán Balázs előtt is ismeretes volt, hogy a krizbaitól fontos kereseti forrását képezte a súrlófölddel való kereskedelem. „A Nagy Krizba patak hegyeiben – írja a Székelyföld leírója – oly kemény állományú s rendkívül finomságu homok-kő jő elő, a melyet ércneműek takarítására, padolat súrolására stb. lehet használni, ezt [...] darabokban metszik ki s Brassóban s másutt nagy kelendőséggel árusítják el.”¹¹ A Nagypatak forrásvidékén máig is sok „súrlós hely” van.

A krizbaitól hegyek legismertebb kirándulólhelye a *Várhegy*, ismertebb nevén, a *Krizbaitól vár*. Orbán Balázs Höltövény vagy Krizba várának nevezi és megjegyzi, hogy a Várhegy jobbról a Várpatak, balról a Vénpatak mely sziklamedre között fekszik. A Várpatak Veresmart falun át, Vénpatak pedig a falun alól fut le és ömlik az Oltba. Orbán még feljegyezte, hogy a krizbaitól hagyomány szerint a várat egy Veress Mihály vagy Dezső nevű gazdag ember építette és róla Veress várának is nevezték.¹² Ez a Veress Mihály azonosnak tűnik a hídvégi földesúri család egyik tagjával, Nemes Mihálylyal, mivel az Olt völgyéből a várhoz felvezető egyik ösvény neve máig is *Nemes Mihály uram útja*.¹³

Krizba vára oklevelesen kizárólag *Höltövény vára* néven fordul elő.¹⁴ A höltövényi és földvári szászok *Häldeburch (Heldenburg)* néven ismerik.¹⁵ A várrom magyar és német neve egyaránt a közeli Höltövény falunévre utal.

E nyelvészeti tanulmányban nem célunk, hogy a Höltövény vára történetét felvázoljuk. Azonban neve egyaránt származhatott a Höltövény várát valamint Höltövény falut alapító „höstöl”, ugyanis a höltövényi szász hagyomány szerint a falu alapítója egy bizonyos „*Haldeboitschi*” volt.¹⁶ Ugyanakkor bizonyos, hogy Höltövény vára régebbi mint Krizba falu s a XIV. században Höltövény és Höltövény vára között csak két – időközben elpusztult – falu (Újfalu és Komlós) volt.¹⁷ Ami Höltövény várának másik nevét illeti – a már említett Veresvár vagy Verestorony¹⁸ név – ez összefüggésben lehet a vár első ismert várnagyával, az 1344-ben említett Petrus Rufus (= piros vagy veres) nevével.¹⁹

A Persány hegység erdőségeinek régebbi leírását Fogarasföld urbáriumában találtuk meg.²⁰ Alsóvenice 1637-es urbáriumában a következőket olvashatjuk a krizbai erdőkkel határos részéről: „*Silvae*. Tölgy és bik makkos erdője ez falunak az az Felső Veneczeiekkal együtt vagyon, mellyet az mint az oda fel meg írt faluk erdő határát az *Bartzai határ* terminálja hasonlóképpen. Makk termés az urunk ő nagysága disznai számára szoktak az tölgy makkot megtiltani, kit *Seszul Magurának* hínak, más darab viszont *Dombraucza, Plesitza*²¹ és *Face Venetie*. Bikk makkos erdőt is azon kívül ugyan az ő nagysága disznai számokra tartnak tilalmasban, mellyet *Girbouának*²² neveznek az többit az két falubeliek disznainak tartják, melynek határát napkelet felől az *Veres kő* tartja, dél felől az *Venetiei patakig* jó alá határa.”

Sokkal szegényebb a felsőkománai erdők leírása: „*Sylvae*. Tölgy és bik makkos erdejek az alsókománaiakkal vagyon; melynek határa az *Bartzai* határig extendáltatik, ez erdejek 2 000 disznó meghízhatik, mikor bő termése vagyon az makknak.

A krizbailak különösen az erdő lakosok igen gazdag helyrajzi szókincsrel rendelkeznek. Így minden völgynek megvan a *feje, árka, fejezete, oldallója*. Az írtott erdő neve *orotvány*, a fiatal erdőé *fiatalos*. A teljes erdőirtás a *tarvágás*, ha egy-egy élőfa marad, az *magfa*. A rikitott erdő helyi neve *rikító*. A legérdekesebb krizbailak tájszó a *hovaj*. Általában így nevezik a járatlan száraz oldalvölgyeket. A krizbailak szerint a *hovaj* az ahol nincs út s az erdőből csak lóháton tudja megjárni. A krizbailak erdőkben a konglomerátum neve *vízkö*, a nagy kősziklák neve *csűrkö*, a vízesés a *szökő*, a konglomerátum réteg *sikkő*. A mezei határon a podzolos talaj az *agyagos föld*, a kis csöges-bogas földdarab neve *csögej*.

A krizbailak helynevek gyűjtésénél a legnagyobb segítséget *Deák Sala* József idős földműves és erdőmunkástól kaptuk, aki tősgyökeres krizbailakos és a nagyapjától valamint az öreg emberektől hallott neveket használja mind a mai napig. Az anyaggyűjtés ideje: 1979 április–május.

A FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE:

- **BrÁlvt** = Brassói Állami Levéltár
- **1761** = Colecții urbariale. Conscrierea domeniului Bran. Pachet XCVII, 1 caet. An 1761, 1759 — 1828. BrÁlvt.
- **1828** = BrÁlvt — Primăria Braşov. Colecții urbariale IV/8-113.
- **Orbnán** = A Székelyföld leírása. A Barcaság. Budapest, 1873.
- **Zaminer** = Eduard Zaminer: Geschichte des Waldwesens der freien Stadt Kronstadt. Brassó. Kronstadt, 1891.
- **1888** = Néhaj Máthé János krizbai lelkész által gyűjtött helynevek az ev. egyház levéltárából.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE:

- **AH** = Alsóhatár vagy Alsóforduló
- **d** = Domeniális vagy uradalmi szántó és kaszáló
- **e** = Erdő
- **FH** = Felsőhatár vagy Felsőforduló
- **k** = Kaszáló
- **KH** = Középsőhatár vagy Középsőforduló
- **sz** = Szántó föld
- **sze** = Szabad- vagy élő erdő
- **t** = Tillalmas erdő

I. UTCANEVEK

- *Alszeg* — *Asszög*
- *Brassói út* — Azonos a Malom utcával
- *Cigónia* — *Cigonya*
- *Csokrák* — *Csokrák*. 1828: Tsokrakon kívül d. sz.
- *Dézmaház (Curia)* — Később községi vendéglő lett
- *Dörég* — *Dörég*
- *Erdőő utca* — *Erdőőucca*
- *Erzsébet tér*
- *Fekete utca* — *Fekete ucca*
- *Felszeg* — *Fösszög*
- *Gagyaszár utca* — *Gagyaszár ucca*
- *Hula*
- *Iskoladomb*
- *Két ház utca* — *Kétház ucca*
- *Kicsi utca* — *Kicsi ucca*
- *Kis földek* — *Küs földek*
- *Közép utca* — *Közép ucca*
- *Központ*
- *Lunka*
- *Malom utca* — *Malom ucca*

- Magyar temető
- Magyar templom
- Magyar terem – Magyar teröm
- Mérleg utca – Mérleg ucca
- Pap hidja – Pap higgya
- Román pap utcája – Román pap uccája
- Román templom
- Román terem – Román teröm
- Románok köze
- Szoros
- Szunyogszegi utca – Szunyokszögi ucca
- Új utca – Újucca
- Vár utca – Várucca
- Káposztás kert – A falu körüli kertek mögött. 1828: a káposztás kert d. sz.

II. MEZEI HATÁR

- Alámenő – Az egyik fele Kiskrizba, AH. 1828: az allá menő rövidet d.sz.
- Alsó határ vagy Alsómező – Assó Mező. 1761: Az Alsó Fordulóban vagyis Alsó Mezőben (763).
- Bagjos – FH.
- Berek – Berök, sz. A Kiskrizba és Földvári út között, ezen volt a falu füve.
- Cerjék árka – Cörjék árka. A Középső Mezőben vagon.
- Cseré vagy Cserére menő – sz. Az egyik vége kimegyen a Cserére, másik vége Kiskrizbára mégyön, KH. Ahol a brassói út jön elé a Középső Mezőben. 1761: A cserére menő Lábban két hold, vicinusi felyül Seres Mihály, alól ifjabb Kalmár György Szántó földjei KH. 1828: Cserére menő – d.sz.
- Csokrák – sz. A román falurész fölött, KH. 1888: Csokrák – sz.
- Csögej – darabocska föld – sz.
- Csutakos – KH. A Románok utcáján felül van. 1888: Csutakos – sz.
- Eger – sz. (1888) AH.
- Egerfeneke – sz. AH.
- Falu füve – k. Lánccal mérték a falusi vezetőségnek. Itt három hold kaszáló volt, hét szekér széna termett. Ezt a három évre választott bíró használhatta.
- Fekete Sár – k. KH. Ahol mögyünk volt Kutos felé, ahol először telepedett Krizba. Valódi fekete vögy, állandóan ingoványos, vizes rész. 1761: A Feketítő Sár nevezetű helyen egy egész Nyilból álló hitvány kaszáló hely (765) – AH.
- Felső határ – Fösső határ vagy Fösső Mező kezdődik a Nagyhódakkal s benyúlik a Szász György patakába. 1761: Felső forduló Határban vagyis Felső Mezőben (762) – FH.
- Földvárka. Az eredeti Földvárárka név rövidített formája, (hivatalos neve: ivóvízvezetéke, Marienburger Wasseleitung). A földváriak ásták, mert nem volt elegendő vízük. Nagy legelőjük volt s Szentgyörgynapkor kicsapták az állatokat, melyeknek víz kellett. Föld alatt folyt a víz míg

- kiütötte magát, de maga a földvári lakosság is abból a vízből ivott. Itt cement fal volt építve s cső volt bécsinálva. 1761: Földvár árka mellett (1828).
- Fölvárka köze (1888) – sz.
 - Horgasok – Görbe futású földek, FH.
 - Horvátkert – Gyümölcsös és tányászerű település Kutas felett. A Horvát család Höltövényből származott ide. A gazdaság „mőt már a negyedik gazdára van szállva”.
 - Hosszuk – KH. 1761: Az Hosszakban a Godina háznál egy hold, vicinusi felyül Sándor Péter, alól öreg Máté György földei – FH. Godina régi krizbai család, ma kihalt s nincs maradványa. 1888: Hosszszuk és Hosszucska – sz.
 - Kalmár árka – KM. 1761: A Kalmár árka tövin a Kis Krizbában egy egész Nyíl, vicinusi felyül Pap György János, alól ifjabb Marosi Mihály kaszáló helye (1765), AH. A krizbailak a régi Kalmár családnevet Kalamárnak ejtik és írják.
 - Kisföldek – Küsföldek. A falu mellett – FH. 1761: A kis földek között, mely a Nagy patakra jó véggel fél, FH. 1761: A kis Földek végénél, a falu mellett, egy darabocska kaszáló hely, melyet ennek előtte ugyan a falusi tisztek használtak közönséges szükség végett (829). 1828: kiss föld – d. sz. 1888: Kisföld – sz.
 - Kiskrizba – sz. és k. 1761: A Kis Krizba nevezetű Patakra menő hold, vicinusi felyül Szász Lukáts, alól Pap Györgyné Dombi Anna Szántó Földei (763) – AH. 1761: Az Alsó Fordulóban, a Kis Krizba pataka mellett a földvári határ mellett, melyet ennek előtte a Falu szokta kaszálni közönséges szükségei végett (Foeneta = kaszáló, 828). 1828: a Kis Krizbára menő – d. sz.; kis nyílak felfellő Kis Krizbában – d.k. 1888: Kis-Krizba. Lásd még Szászlukácsok.
 - Kispatak (ma ilyen néven nem ismeretes). 1761: A Kis Patakra menőben az Urak Szénafüve helye mellett, egy darabotska (764) – AH. Valószínűleg azonos a mai Alámenő nevű szántóval, mert az is a patakra megyen. Földváron használatos német neve: Kleinbach.
 - Kóródi vágása. A barcaújfalusi erdőszél.
 - Középsőhatár vagy Középső mező. 1761: A középső fordulóban, vagyis a Cserére menőben (763) – KH.
 - Kövecses – Kövecös vagy Kövecösökbe – sz. FH. 1761: Követses, Notandum. Ezen Faluban minden Jozzag után többnyire a Követsés nevezetű helyen biratnak egy egy kevés szántó Földek, de ezen Curia után ha voltis, ez uttal ki nem talaltatott (763) – FH. 1828: temető követses d. sz., keresztül menő követses – d. sz.
 - Kristóf árka martja – KH.
 - Kútos (Cutuş). Valamikor az egyházé volt, aztán cigányok burdékából egy új falut alapítottak. Ma Krizba faluhoz tartozó település – KH.
 - Lunka. A faluból kezdődik. A Lunka egyénöst megyön.
 - Malommező. Ottan volt egy hatalmas malom. 1761: A krizbai alsó Malmon felül más fél hold, ennek vicinusi felyül idősb Marton Mihály alól pedig Deak Janos Szántó földjei (762) – FH.
 - Magosmart. Orotványok végétől Földvár felé – AH. 1888: Magosmart – sz.

- Mesterkert – FH. Nevét Szemerjai Károly krizbai iskolamestertől kapta, aki itt a falusiak számára gyümölcsöst telepített. „Szemerjai Károly [...] ki 1848 végén mint üldözött honvédtiszt jött e félreeső faluban menhelyet keresni s a tanítói, később jegyzői s sok ideig pap-helyettesei állást is elfoglalván, e népnek valódi vezetője, atyja, patriarchája volt; megtanította a gyümölcsstenyésztésre ami most a népnek fő jövedelmi forrása”. (Orbán, 419).
- Nagyhold – Nagyhód – FH. 1761: A Nagy hold, Vicinusi felyül Zavitsa György, aol Ilyés Márton Szántó földjei (763) – AH. 1828: nagy holdak – d. sz. 1888: Nagyholdak – sz.
- Nagypatak – Krizba fővízfolyása. Innen származik a falu neve, mivel a földvári szászok Krizbai pataknak (Krizbichbach) vagy Nagypataknak (Griesbach) nevezik. 1828: a nagy Patakba menőben – d. sz.
- Nyáros – Nyárosteteje – FH.
- Nyír – Nagynyír, Fössönyír. Itt folyik le a Földvárka. A Fössönyír felrugott ahol az istállók vadnak. Ottan erdőrészt volt de most mezőrészt vagyon. A múlt században városi erdő volt, de 1926 körül (a földreform alkalmával) a község megkapta a városi részeket. Most csak néhány négyzetes erdő maradt, hogy a marháknak árnyékoló legyen. A többi mind ki van vágva. Mikor a város megtudta, hogy az erdő a krizbaiak tulajdona lesz, kifarcellázta és eladta. 1761: Az also Nyires, a felső Nyirnek felső szelyiben egy kis növendék csere (Sylvae, 826).
- Nyír – Nyírok – KH. 1888: Nyír – sz.
- Oriások. Ott 42 hektár föld vagyon. Nevét egy nagy átmérőjű cserefától kapta – KH. 1888: Oriás – sz.
- Orotvány vagy Orotványok. Itt hatalmas nagy csererdők voltak, ma sz. – KH. 1761: Orotvány nevezetű helyen egy darabotska, Vicinusi felyül öreg Péter János Szántó Földei (763) – KH. 1828: az út mellett levő orotván – d. sz.
- Patakramenő. A Nagypatakra ment sz. AH. 1761: A Nagy Patakra menőben egy hold, Vicinusi felyül Dezső István, ahol Szász György Szántó földjei (764) – AH. 1888: Patakramenő – sz.
- Román gát. A falu felső részén. A Nagypatak gátjánál fürdenek a gyerekek.
- Száraz árok. A hidon alól volt s a Könce tövénél épült vízvettetőn esős esztendőbe ebbe az árokba is vezettek be vizet. 1761: Száraz árok mellett, vicinusi felyül Varga Péter, aol Tamási György kaszáló helyei (764) – FH. 1828: Szárossz árok mellett által menő – d.k.
- Szederjes – Szödörjes. A Mesterkerten lefele – FH. 1761: A Szederjesben egy Nyil, vicinusi felyül Abrám Dániel. Kaszáló hely (764) – FH. 1828: a szederjesben – d.k. 1888: Szederjes – sz.
- Szászlukácsok, a Cserére menő tetején – KH. 1888: Szászlukács – sz. Nevét egy Szász Lukács nevű krizbai földművestől kapta.
- Szásznyír. Ez a határrész eredetileg a földváriaké volt, de mikor ez a barcasági nagyközség határát tagosította, a Kövespatak ellenében ezt a krizbaiaknak adták át – AH. 1888: Szásznyír.
- Temetőn felül – ma a Nagyholdakban. 1761: A Temetőn felül a Bértzen, egy darabotska (sz. – 762) – FH.
- Tölgyes – sz. FH.
- Újmalommezeje – FH. 1888: Újmalommezeje – sz.

- Vízköze – FH. 1888: Vízközött – k.
- Zsükkön, Zsükkönök vagy Zsükkön köze – KH. Hajdan k., most sz., leme-
gyen a Negyedik Lábíg. 1761: A Középső Fordulóban a Sükkönben a
Földvár árka mellett, melyet ennek előtte a Falusi Tisztek kaszáltak
(828). 1828: a sükkön utjára menőben – d.sz. 1888: Zükköny – sz.

III. ERDEI HATÁR

A krizbai erdő (falusi, régebben a jobbágyok által használt erdő). 1761: Krizbai szabad erdők. Ezen helyeken rész szerént a Bük fákat erdőlík, rész szerént pedig Marhájokat legeltetik, a Bene völgyin kívül, melyet a Falu tilalomban tart, Notandum, Az elő számlált erdőkön a mikor mak terem, a Sertésekéből való Gostinát a városnak szokták administrálni.

- Akasztóárok. Cihérés erdő, itt több ember felakasztotta magát.
- Baglyas árka.
- Bene völgye, Bene árka, Bene fejezetje. 1761: Bene völgye (826) – t.
- Blága hovaja. Künn a tetőn k. vagon.
- Bodzás – Bojzás völgye, fejezetje. 1761: Bodzás völgy (826) – sze.
- Cigány völgy – Cigány vögy. (Nagycigány, Kiscigány, Cigánykútága, Cigánykútfeje). A Cigányban rengeteg sok hovaj vagon. A Cigány-
völgy a Nagypatak egyik mellékvize. 1761: a Cigány völgy (826) – sze.
1860: „Wenn man sich an die äusserste nördliche Grenze der Krizbaer
Waldungen, an jenem Punkt des Bergrückens 'Cigánykút feje' stellt, wo
die Waldungen der Gemeinden Krizba, Nussbach und Felső-Komána
zusammenstossen, und welcher Kománai cordon genannt wird, so hat
man gleichzeitig die äusserste nördliche Spitze des Waldanteils der
Stadtcommune Kronstadt erreicht.“ Zaminer, 346.
- 1884: A Magyarósi patak (Nussbach) az ún. Cigánykútnál (Zigeuner-
brunnen) három forrásból ered, a krizbai vártól ÉNy-ra. vö. Peter Hun-
bes: Nussbach, Sächsischer Hausfreund, 1884.
- Csalóbérc. A Nagyvizes fejezetje fele vagon. A Csaló kimegyen a ko-
mánai erdőn és a kucsuláti erdő bércelein egészen a Hármashalomig.
- Csihányos. Az egyház k-ja volt. Ez a hely a Kápojna tussó felén vagon.
1888: Csallányos – k.
- Csókos.
- Csonka (hegy) – Csonka tetőzetje, völgye.
- Csonka (völgy) – Csonkapatak, Csonkapatakfeje, oldala.
- Csonkaközbérce – A Csonkapatak és a Szoroskő völgye közötti él, ezen
halad a Várhoz vezető út.
- Dezső hovja. A Dezső Krizbán gyakori családnév.
- Esztenás – Nagyesztenás és Kisesztenás. Az egyház k-ja volt. Itt juh-
esztenák voltak. A Csihányosból lehet által menni, 1888: Esztenás
bérc – k.
- Farkaslik – Nagy fejezetje vagon, kimegyen a határra. Van balága,
jobbága és igyenes ága. Ebben a völgyben van a Tejcshovaj és Tejcs
(Teutsch) sírköve (lásd ott). 1761: Farkas lyuk (826) – sze.
- Források feje vagy Nagypatak forrása. 1761: Források feje (826) – sze.
- Gáspár bérce és Gáspár völgye.

- *Halastó*. A Könce tövin erdészház volt s innen ügyeltek a városi erdőre. Itt pisztrángos tavak létesültek, a legnagyobb tavon csónak is járt s egy kis fenyőerdőcske közepén asztal várta a brassói kirándulókat – Később a Réti féle pisztrángokat mind kieregették.
- 1860: „Als im Jahre 1860 Eduard Zaminer als substituierter Revierförster nach Krizba versetzt wurde, erkannte er sofort, dass das Nagypatak-Thal vermöge seiner Quellen- und anderen Boden-Verhältnisse sich zur Anlage einer Anstalt für künstliche Fischzucht vorzüglich eigne. Er benützte die auf erhöhtem Niveau entspringene Moissi-Quelle bei Köncze töve, zur Anlage einer sehr primitiven Brutanstalt für die Ausbrütung befruchteter Forelleneier. Dieser Anstalt zunächst wurden einer Brutteich zur Aufnahme der ausgebrüteten Fische und dann noch ein Teich für die zwei- und einer für die dreijährigen Forellen angelegt, diese Teiche wurden einerseits gespeist durch die bezeichnete Quelle und dann durch ein Bächlein aus dem Seitenthal Könczepatak komend [...] Die spätern Revierförster Georg Sterns und Adolf Siegmund waren dann bei Erweiterung der Anlage, Schaffung eines 4. und 5. Teiches, und bei den Verschönerungsanlagen in anerkennungswerter Weise thätig, so dass nach und nach bei den Fischteichen auf Köncze töve in Nagypatak ein Platz geschaffen wurde, der seinesgleichen suchen kan.“ vö. Zaminer 226.
- *Hármashatár* (a térképen: Dreirichterhaufen 1030 m).
- *Hollókő*, Nagyhollókő, Kishollókő. Itt hatalmas kőszál vagyon, arra szálltak a fekete hollók. 1761: az holló kő árka (826) – sze.
- *Huréc utja*. A Cigány tartományában van.
- *Istó*. A Cigányban van.
- *Jégverem*. Itt épült a vízgyűjtő bazin.
- *Kápolna* – Kápojna. Ez a krizbai határ legmagasabb pontja s egyben a persányi hegység csúcsa. 1870: A Várhegynél jóval magasabb Bálványostető. – *Orbán*, 420. A térképen Várhegytető (1 104 m).
- *Katonás* – Nagykatonás, Kiskatonás, Katonásnak fejezetje (Cătunaş). 1761: Katonás (826) – sze.
- *Karujos ódala*. Itt lenn vagyon a Komlóssal szömbe.
- *Kerekhegy* – Kerekhöggy. Ma csak félig cserés, a másik oldala már legelő, 1761: Nevendék csere kerek hegy nevezetű (826-827) – sze.
- *Kincsesek* – Kincsök.
- *Kis Krizbapatak fejezetje*. 1761: Kis Krizba patak feje (826) – t.
- *Kisvizesárka*. (lásd még a Vizes helynevet).
- *Kisvizes fejezetje*. (a térképen: Kis vizestető 962 m).
- *Kisvizestöve*. 1888: Kisvizestöve – e.
- *Komlós*. Ma fenyőerdővel van benőve.
- *Könceárka*. Sikkője vagyon 1761: Köntze völgye (826) – sze. 1873: Köncze töve – erdészház. Zaminer, 226, 286. 1888: Könczetöve – k. Lásd még a Halastó és Vettető helyneveket.
- *Kománai kordon*. 1860: Kománai Cordon (Zaminer, 346), lásd Cigány.
- *Kosárhovaja*. Ezelőtt a növendékmarhát kihajtották s a hovajba volt a kosár nekik s arról nevezték el.
- *Likaskő*, *Likaskőoldala*. Térképen: Piatra Găunoasă 1 066 m. Magas, sziklás csúcs a Szoroskőtől délre. Nevét a cikcakkos konglomerátum sziklától kapta.

- *Madaras* – Nagymadaras, Kismadaras, Madaras feje, árka, fejezete. 1888: Madaras – k. Ma ebben a völgyben egy kis vadászház van.
- *Márton István hovaja.*
- *Máté János hovaja.*
- *Medvevölgy* – Medvevőgy. Ez a völgy máig elválasztja a krizbai és a szunyogszegi határt. Egyik részéért a szunyogszegiek pereltek az újfalusiakkal. 1761: A Medve Völgy Nevezetű csere erdő (melynek felső vége a kerek hegyre mégyen) a Szunyogszegi Lakosokkal Contraversiában vagyon (827).
- *Mojszintető* – Mojszi forrása. 1860: Moissi-Quelle. Zaminer, 226.
- *Nagyhovaj fejezetje.*
- *Nagypatak*, a falun átfolyó patak. 1761: Vagyon a praettingált Városnak [Brassónak] ezen Faluja felső-forduló Határán a Nagy Patak nevezetű Patakon (: mely a Faluba bėjő :) két Lisztelő felyül tsapo Malma egy egy kövűek. Az említett két Malmok között ugyan azon Patakon vagyon egy romladozott félben levő Kása külű, ványolóval edgyütt szalma fedél alatt (827). Az alsó malom épülete ma is megvan. Csiki Mihály volt az utolsó molnár, háza ma is a községé). 1860: Nagypatak – Zaminer, 347. 1873: Krizba falu a Nagy és Kiskrizba patak mellett fekszik, egyesülés után Rákospatak – Orbán, 418 1888: Nagypatak – k.
- *Nagyvizes feneke.* Itt volt a városi és a községi erdő határa.
- *Nagyvizestető* (1 029 m) 1888: Nagyvizes e. és k.
- *Nagyvölgy* – Nagyvölgy. Ez hatalmas nagy völgy, a Nagypatakra jó le. Több ágazata van, az egyik kirug a Gáspár fejéhez. Hatalmas erdő-rész – a legszebb Krizbán. Itt sok kaszáló van. 1761: Nagy völgy (826) – sze.
- *Nemes Mihály ösvénye.* A Tolvajkút oldalójához jó bé. Ott ezelőtt szerkérrel is bé lehet jönni. 1873: A Krizbai várhoz a Hidvég felől felvezető utat Nemes Mihály uram útjának nevezik – Orbán, 422.
- *Nyáros oldala és teteje.* Szép csererdő s a rágás után fenyőt is ültettek ide. 1761: A Csere és a mellette levő Nyáros oldala nevezetű Csere fákból álló erdők ugy a fennebb említett erdőkben található csere fák mindenütt tilalomban tartanak (826).
Hidvég felől felvezető utat Nemes Mihály uram útjának nevezik – Orbán, 422.
- *Nyáros oldala és teteje.*
- *Nyáros teteje és alja.*
- *Nyírkert.* 1862: Nyírkert – (csemetekert) – Zaminer, 320.
- *Olajos* – Nagyjolajos, Kisolajos.
- *Orbán*, Orbánárka. Ez egy holt árok. 1860: Orbán töve. „Dieser Punkt heisst Orbán töve und ist gelegentlich der Authentikation in der Karte ersichtlich gemacht worden.“ vö, Zaminer, 347.
- *Pelesicatető.* A krizbai és szunyogszegi erdők határán. A térképen: Plešija 862 m).
- *Pecsétösök.*
- *Piricske.* A Cigánypatak egyik mellékpataka.
- *Peres* – Pörös. A krizbai hagyomány szerint a Krizba és Földvár között per tárgyát képező erdőt a földvári bíró huncutsággal tudta csak megszerezni: csizmájába földvári földet tett s esküt tett, hogy saját határán áll s ezért a krizbaiak meg akarták verni. Később itt nagy áfonyás volt.

- A Szőlőpatak oldalán itt mindkét egyháznak erdeje volt (*Román egyház erdeje, Magyar egyház erdeje*) s a krizbai táncterem építésekor innen hordták a fát. 1761: A Vár allja nevezetű bük és csere fákból álló darabotska erdejei vagyon ezen falunak, mely (: mint a fenn le írt Es-küttek referálják :) a földvári lakosokkal contraversiában vagyon (827).
- *Rakottyás*. Kimegy a magyarósi határig. *Nagyrakottyás, Kisrakottyás*. A *Szárarakottyás* surlós hely. A *Kisrakottyás*nak akkora szökője vagyon mint egy *csűrhegy*. A *Nagyrakottyás* tetejéről a megyéköt [a különböző falvak határait] lehetett látni. 1888: *Rakottyás* erdőrészt.
 - *Román vagy Patpataka*. Esősebb esztendőben rendszeresen folydogált és a *Szederjesek* középső táján kiüti magát. 1761: *Román Pataka* (826) – t.
 - *Sáros*. A *Benetövivel* szembe megyen föl. 1761: *Sáros* (826) – sze.
 - *Sallóstató*.
 - *Sala János árka és fejezete*. Fölrug a *Hollókő* tetejére.
 - *Sala Miklós hovaja*. Városi erdő volt.
 - *Sikkő*. A *Cigányban* vagyon. A *Sikkő* fejezetje a legmagasabb hegy. (*Csalóbérc* és *Hármashatár* között).
 - *Szász György pataka*. Rendes forrásos hely. A *Szöderjesön* túlfelől vagyon. 1761: *Szál* (sic!) *György Patak*. A *Nyáros* oldala mellett alól (826) – t.
 - *Szárashovaj*. Onnat víz nem jön. A *Csihányos* fejezetjéig tart. 1860: *Szárarárok*. *Zaminer*, 347.
 - *Szederjes* – *Szödörjes pataka* és feje. Itt rengeteg sok erdő volt, epres, szedres és málnás (eprős, szödörös, málnás). 1761: *Szederjes pataka* (826) – t.
 - *Széphovaj*.
 - *Szőlőpatak* – *Kicsiszőlőpatak* és *Nagyszőlőpatak*. 1761: *Szőlőpatak* (826) – sze. 1860: „[...] an der Gemeindegutweide 210 Klaftern entlang gerade auf den 4-ten Grenzhaufen, welcher sich dicht am *Szőlőpatak* befindet, von hieraus bildet dieser Bach von NW kommend in seinem natürlichen Laufe die unverrückbare Grenze bis dorthin, wo sich der kleine *Szőlőpatak* ergießt, unterhalb diesem Punkte befindet sich der 5-te Hatterthaufen, wo Kirchen- und Schulwald mit der Kirchen- und Schulgutweide sich begrenzen. Von diesem Punkte bildet der grosse *Szőlőpatak* in seinem natürlichen Laufe die unverrückbare Grenze bis zu seinem Ursprunge, genannt *Szőlőpatakforrása* – und von hieraus geht's nach Westen in die Schlucht hinauf 161 Klaftern auf den 6-ten Hatterthaufen – ferner in derselben Schlucht und Richtung 40 Klaftern lang an den 7-ten Hatterthaufen und von hieraus in derselben Richtung 30 Kl. weit auf *Szőlőpatak* feje nahe am *Burgweg* zu dem 8-ten Grenzhaufen. Vom 8-ten Haufen wendet sich die Grenze nach NO und läuft auf der Gräte zwischen *Szőlőpatak* und *Várárka* 300 Kl. lang bis zum 9-ten Hatterthaufen, wo der *Kriber* und *Marienburger* Gemeinde so auch *Krizbaer* Kirchen- und Schulwald zusammenstossen.“ – *Zaminer*, 350. 1888: *Szőlőpatak* – 3.
 - *Szoroskő* és *Szoroskőtorkolatja, Szoroskőfeje*. Szűk völgy a *Likaskő* és a *Csonkaközbérc* között. 1888: *Szoroskő*.
 - *Sztrimbuly*. 1860: *Strimbu* – *Zaminer*, 347.
 - *Tejcsšovaj*. A *Farkaslik* völgyében. *Tejcs* (Deutsch) egy brassói vadász

- volt aki egyik társával asszonyok miatt veszekedék s ezért az utóbbi meglötte, Fenyőfákkal körülvett sirköve ma is látszik.
- *Tolvajkút*. Száraz időben a jó forráska úgy eltűnik mint akit élvőttek. Esős időben van víze. Mikor szénáért jártak az állatokat engedték oda, ahol vályuk is voltak. Egyszer egyszer bécsapta az embereket, azért tolvajkútja. 1872: A várösvénytől jobbra eső tolvajok kútja – *Orbán*, 423.
 - *Tölgyesárok*. 1761: a tölgyes árka pataka nevezetű csere fákból álló erdők [...] tilalomban tartatnak (826) – t. 1860: „[...] so läuft die Grenze des Kirchen- und Schulgutes im Graben *Tölgyesárok* zwischen S und Südost, 205 Courentklaftern am Marienburger Hattert hinunter bis zum 2-ten Hattertgrenze und läuft an der Krizbaer Gemeinde zwischen S und SV 59 Kl. gerade auf den 3-ten Hatterthaufen, von heraus geht's gegen S an der Gemeindegutweide 210 Kl. entlang gerade auf den 4-ten Grenzhaufen, welcher sich dicht am *Szőlőpatak* befindet.“ – *Zaminer*, 350.
 - *Vágóbérce*.
 - *Vaskó*.
 - *Várkürtője*. Hasadék a vár kősziklájának É-ÉNy oldalán. 1761: A Váron alól a Vár völgye (826) – t. 1872: Hőltövény vagy Krizba vára a Várhegy, jobbról a Várpaták, balról a Vénpaták mély sziklamedre. A vár más neve Veress-vár.
 - *Várárka* vagy *Vár völgye* – Vörösmarti patakba szakad be. 1761: a Vár völgye (826) – sze. 1828: a vár patakban – d.k. 1872: A Várpaták Veresmart közt, a Vénpaták e falun alól fut le és szakad az Oltba.
 - *Vármezeje*. Falusi k.
 - *Várútja* (Burgweg). A Várpatakából, az erdő aljából indult ki, a Tolvajos és Várkürtője mellett a Kápolnáig ment s onnan be a magyarosi erdőbe. kb. 1780: „Hier war ehemals ein Pass [...] Nicht weit davon siehet man, noch auf einem hohen und abhängenden Felsen die Ruinen von Heldenburg.“ 1860: Burgweg – *Zaminer*, 350. 1872: a városvénytől jobbra eső Tolvajok kútja – *Orbán*, 423.
 - *Várhegytető* – lásd Kápolnás –
 - *Vénpaták*. A Kövespatakot a krizbairak a Vénpatákért a veresmartiaktól cserébe kapták. Vörösmart községhez tartozott.
 - *Vettető* vagy *Vízvetető*. A Köncze tövénél volt egy suber vagy zsilip – régi néven vízvetetű – ahol a Nagypatak vizét a Szárazárokba irányították esős időben. 1888: Vettető rév – 1.
 - *Vizes* – lásd Nagyvízes és Kisvízes. 1761: Nagy- és Kis Vizes (826) – sze.

IV. EXONIMÁK, A KRIZBAIAK ÁLTAL HASZNÁLT HELYNEVEK

A. FÖLDVÁR, SZÁSZVERESMART ÉS SZÁSZMAGYARÓS VIDÉKÉN

- *Földvár* (Feldioara, Marienburg) – Vásártér.
- *Konyhás tető*. A földvári szászok oda hordták fel a sört s ettek, ittak, mulatéroztak. Néha még a rézbanda is feljött. Ez a hely kerekbe van fenyőfákkal béültetve.
- *Tölgyes* – csereerdő.

- Lenkert – Lönkert. Földvár alsó negyede: fenn a városban nem volt víz csak itt.
- Hát (Mittlrücken). Az egyik földvári, a másik veresmarti határ.
- Köves vagy Kövecspatak (Steinigbach). Ezt a krizbaiaknak a veresmartiak ádták cserébe a Vénpatakért.
- Határpatak (Hattertbach). Veresmart és Magyaros közti határ.
- Csűrhegy vagy Csűrhögy teteje. Ide rug fel a Köves pataka. Az egyik oldala veresmarti a tulsó fele magyarósi erdő.
- Pukli (Pukliberg) – erdő a magyarósi határon.
- Fehérkút (Fintina albă, Weisse Brunnen), foglalt forrás a Bogáti erdőn átvezető országút mellett.
- (Olt) Bogát – Bogát (Bogata).
- Bogáti hágó (Pădurea Bogății, Bogater Sattel).

B. PERSÁNY HEGYSÉG VIDÉKÉN

- Girid (Grid).
- Görbekő (Gîrbova).
- Felső vagy Fösső Komána falu (Comăna de Sus).
- Pirsány falu – Persány (Perșani). A Persányi hegység egészen a templomdombig ér, ez tehát a Persányi hegység egyik nyulványa.
- Veledény falu (Vlădeni, Vleden).

C. BARCAÚJFALU ÉS A BRASSÓBA VEZETŐ ÚTON

- Újfalusi Nagyerdő (Pădurea Noului) Krizbán használatos nevei: *Fiatalosok*, *Újfalusi erdő*, *Korodi vágása*. Korodi egy háromszéki vállalkozó volt, aki a krizbai és újfalusi erdőket kitermelte.
- Nyírbe – Alsó vagy Assó Nyír. Lencsés – Löncsös erdő. Az újfalusiaknak itt valamikor nagy sikerdeje, fiatalos csereerdeje volt.
- Fekete víz (Vulcănița, Neugraben) a Höltövényen átfolyó szennyezett víz.
- Barca vize vagy Kőhíd vize (Bîrsa, Burzen)
- Tisztavíz (Beselchin, Lauterbach).
- Méheskertek (Stupinii Brașovului, Biengärten).
- Obrassai utca (Hosszu utca, Str. Lungă, Langgesse).

D. A BARCASÁGOT HATÁROLÓ HEGYKOSZORÚ KRIZBÁN HASZNÁLATOS NEVEI

- Baróti hegység. Hidvégi, lügeti, nyárosi erdők; ott nyúlik el a szentgyörgyi tető.
- Csukás (Ciucaș Krähenstein).
- Keresztényfalvi havas – Körösztenyfalvi havas (Postăvaru, Schuler).
- Bucsecs – Búcsöcs (Bucegi, Butschetsch).
- Zernyesti kő vagy Zörnnyesti kő (Piatra Craiului Mică, Kleine Königstein). Alatta van Zörnnyest és Tohány (Zărnești, Zernen; Tohan, Tauchen).

- Királykő (Piatra Craiului, Königstein). A krizbailak szerint a nyugatra fekvő „Királykő tetejéről jő az idő.”
- Fogarasi havasok (Munții Făgărașului, Fogarascher Gebirge).
- Kotla (Măgura Codlei, Zeidner Berg). Ez a hegy Krizbán is az időjárás-jelző: „Ha a Kotla sapkát húz – eső lesz.” 1873: Kotla – Orbán, 423.

JEGYZETEK

- ¹ VÖÖ ISTVÁN: A barcasági tájszólás. Művelődés 26, 1973 nr. 3, 13-14.
- ² „Adjuk hozzájuk ezeket a nevezetesebb hegyeket is [...] Erdélyben a Fogarasi havasok, ugyanitt Fejérvárhoz nem messze a Kecsekő, Barcában a Kotla”. vö. Apáczai Csere János: *Magyar Encyclopaedia*. Szigeti József kiadása. Bukarest, 1977, 207.
- ³ Bölöni népi időjósítás: „Ha a Kotlát (feketehalmi hegy) fellegek borítják: tartós lesz az eső” vö. László Ferenc: *Táj és tudomány*. Válogatott írások. Bukarest, 1978 115.
- ⁴ 1690: (Thököly beütése): „[...] über das hohe und wegen der jähnen Klippen gefährliche Zerner und Sernester Gebürge”; ac latebras *Zernestianorum Alpium*; 1709: „[...] haben die Fogarascher Frei-Beuter auf dem Zerneschter Gebirg in dem Schanz bei 80 Rauber angetroffen [...]”; 1718: „Augusti die 1 fängt das Zernester Gebirg an zu brennen.” vö. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó* VI. Brassó, 1915, 598, 313, 362, 367.
- ⁵ ÁRVAI JÓZSEF: *A barcasági Hétfalu helynevei*. Kolozsvár, 1943.
- ⁶ JANICSEK JENŐ: *Apáca helynevei*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1968.
- ⁷ BINDER PÁL: *Barcaújfalú történeti hely- és személynevei* (1976).
- ⁸ *Siebenbürgisch — Sächsisches Wörterbuch V.* (K.) București-Berlin, 1975, 344 (1410: villae Krizpach, 1504: Crispach, 1538: Krizpak, Kryzpach, 1679: Kriszbach; Bachname: flumen Krizpach 1488, jenseit der Krissbach 1808, zwischen den krissbigen 1808). (alább: SSW).
- ⁹ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* II (1391-1415), Hermannstadt, 1902, doc. 1638, 486-487. (alább: Ub).
- ¹⁰ ORBÁN BALÁZS: *A székelyföld leírása történelmi, régészeti, természettajzi s néprajzi szempontból*. 6. köt. Pest, 1868-73. 317. (alább: Orbán).
- ¹¹ ORBÁN, 418-419.
- ¹² ORBÁN 420-422.
- ¹³ ORBÁN 420-423.
- ¹⁴ VOGEL SÁNDOR: *A krizbail Holtövény vára*. Művelődés 1973/3, 30.
- ¹⁵ Heldenburg — and der der Haldnburch. SSW, IV. (H). București-Berlin, 1972, 133.
- ¹⁶ ERNST ROTBÄCHER: *Heldsdorf*. Monographie einer burzenländer Gemeinde. Bukarest, 1977.
- ¹⁷ Ub IV, 333. 1403: hominum desertas, inter *Castrum Heltwen* et oppidum Hylthwesdorf districtus Brassouiensis existentes Hopsiwen et Newdorf; *idem* 415. 1406: inter *Castrum Heltwen* et oppidum Hylthwesdorf vocata habitatoribus destitutorum.
- ¹⁸ WALTER HORWATH: *Die Heldenburg*. = Burzenland IV/1. Die Dörfer des Burzenlandes I. Kronstadt, 1929, 68-69.
- ¹⁹ Ub II, nr. 597, 16. 1344: „Quodam castro nostro Holtuen vocato in Brasso in confinibus regni nostri habito ipsum castrum conservantes existant et Petrus Ruffus in officio agazoniae erga nos occupatus habentur [...]”
- ²⁰ *Urbariile Țării Făgărașului* vol. I. (1601—1650). Ed. Acad. D. Prodan cu Liviu Ursuțiu și Maria Ursuțiu. București, 1970, 455, 466.
- ²¹ Valószínűleg azonos a krizbail *Pelesicával*.
- ²² Krizbail neve *Görbekő* (Girbova, 991 m).
- ²³ A hovaj szó nem szerepel a magyar tájszótárakban. Árvai szerint Hétfaluban csak az öreg tatrangiak ismerték *hobáj* formában, melynek jelentése völgykatlan, völgymélyedés vö. Árvai József: *A térszíni formák nevei a barcasági Hétfalu helyneveiben* = Magyar Néprajz III, 1941.

TOPONIMIA LOCALITĂȚII CRIZBAV (JUD. BRAȘOV)

REZUMAT

Autorii prezintă un material de denumiri locale tradiționale de ulițe, partea arabilă a hotarului și a pădurii satului Crizbav.

Lucrarea conține și date interesante, privind istoricul acestei localități.